Constantin ȘCHIOPU

Despre noi și despre destinul limbii române în cei 30 de ani de independență

C.Ș. – prof. univ., dr. hab., Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării, Departamentul Teoria și Practica Jurnalismului, USM. Lucrări recente: *Comunicarea: greșeli și soluții* (coautor Marcela Vîlcu-Șchiopu), 2013; *Metodica predării literaturii române*, Piteşti, 2009; *Arghezi, Barbu, Blaga. Poezii comentate. Pentru elevi, studenți, profesori*, Chișinău, 2010; *Manual de limba şi literatura română pentru clasa a X-a* (coautor Marcela Vîlcu-Șchiopu) ș. a.

Precedată de Legea nr. 3462 din 31.08.1989 „Cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină", Declarația de Independență adoptată de către Parlamentul Republicii Moldova, la 27 august 1991, la Chișinău garantează „exercitarea drepturilor sociale, economice, culturale și a libertății politice ale tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor aparținând grupurilor naționale, etnice, lingvistice și religioase, în conformitate cu prevederile Actului final de la Helsinki și cu ale documentelor adoptate ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă" (*Declarația de Independență*). În scurt timp, odată cu adoptarea Constituției Republicii Moldova (29 iulie, 1994), limba moldovenească (în Declarația de Independență numită limba română) devine limbă de stat (art. 13), deci prevăzută ca limbă de lucru în organele puterii de stat, ale administrației de stat, în organizațiile obștești, în comunicarea cu cetățenii. Interzisă și cenzurată în perioada sovietică, limba română, în primii ani de independență, devenise pentru majoritatea populației aerul proaspăt și necesar, indiciul și garantul libertății noastre. Parafrazând versurile lui A. Mateevici, urma să o ștergem de slinul și de mucegaiul uitării în care a gemut ani

și ani sub regim rusesc și sovietic. Astăzi constatăm cu durere în suflet că multe dintre visurile și intențiile noastre s-au spulberat. Totuși, dacă mai continuăm să credem că „limba română este actul nostru de naștere" (F. Neagu), ar trebui, cel puțin, să ne întrebăm cu privire la motivele ce ne-au determinat/ne determină să nu o valorificăm într-atât încât să-i admirăm strălucirea. Acestea ar fi multe. În primul rând, e vorba despre indiferența și neglijența fiecăruia dintre noi, despre ne-dorința de a studia, de a ne raporta propria exprimare la normele limbii literare, despre lipsa de voință, putere, demnitate și de alte virtuți, care să ne fi făcut mai aprigi în cunoașterea ei.

Un motiv semnificativ vizează studiul limbii române atât în învățământul preuniversitar, cât și în cel superior. În perioada sovietică (nici nu poate fi vorba despre o nostalgie pentru vremurile de odinioară), dincolo de faptul că se promova doctrina ideologică a statului, impunându-se conceptul eronat de limbă moldovenească, astfel căutându-se diferențe între cele două limbi (româna și moldovenească), obiectivele studierii limbii materne, structurate în cunoștințe, priceperi, deprinderi, tipuri de lucrări orale și scrise, erau realizate în baza unor conținuturi de fonetică, morfologie, sintaxă, ortografie, punctuație, stilistică, ordonate și sistematizate conform principiului concentric-liniar de treaptă. Studiul limbii în cadrul disciplinei școlare *Limba moldovenească,* autonome de *Literatura moldovenească,* se realiza pe parcursul a zece ani (clasele 1-10) și prevedea mai multe tipuri de activități: de cunoaștere a normelor literare de exprimare și scriere, de formare a priceperilor și deprinderilor de a utiliza aceste „forme ideale de realizare a unei anumite limbi" (E. Coșeriu) în diferite contexte, de argumentare a utilizării corecte a formelor corespunzătoare normei etc.

Declararea independenței Republicii Moldova, trecerea de la societatea totalitară la cea democratică au impus și reforma generală a învățământului (1997), prin care instruirea și educația au fost așezate pe conceptul de curriculum, pe principiul libertății în educație la rangul de ideal educațional al modernității. În perioada de tranziție, educația lingvistică și cea literar-artistică devin obiective-cadru ale studierii Limbii și literaturii române ca disciplină școlară integrată, prin ele urmărindu-se revenirea la adevărata identitate a ei, eliminarea abordărilor nespecifice acesteia, deci dăunătoare educației elevilor. Ediția a III-a a curriculumu-

lui disciplinar (2010), după cum afirmă însuși coordonatorul variantei din 1997, V. Pâslaru, „a fost văduvită de obiectivele educației lingvistice și literare și pângărită prin includerea așa-numitelor «subcompetențe» – cuvânt impostor, umilitor prin sensul pe care-l sugerează pentru oricine se identifică drept vorbitor de limba română și, de aceea, inexistent în dicționarele limbii române. Nici cei 180 de ani de ocupație rusească a Basarabiei, subliniază în continuare V. Pâslaru, n-au prejudecat atât de mult limba română în școală cât diriguitorii și autorii ediției a III-a a *Curriculumului de LLR* și ai manualelor care l-au urmat, precum și slugile lor care au implementat, continuă să implementeze, ba și să-i oblige pe subalterni să promoveze aceste inepții, pe care le-au adunat între coperțile lor cele două piese curriculare. Căci altfel decât neghiobii nu pot fi considerate niște acțiuni care le-au interzis copiilor să devină oameni în propria lor ființă, umilindu-i prin urâcioasele «subcompetențe»" (Pâslaru 2013: 140-141). Nici ediția din 2020 a curriculumului disciplinar nu renunță la conceptul de subcompetențe. Astfel, în acest document reglator, se operează cu următoarele concepte, atât de străine profesorilor: competențe, competențe-cheie transversale, competențe specifice disciplinei, sisteme de unități de competențe, unități de competențe, acestea două din urmă fiind un echivalent al subcompetențelor. Trecerea de la obiective (stipulate în curriculumul din 1997) la competențe (curriculumul din 2010) nu elimină/nu trebuie să elimine obiectivele din proiectarea curriculară și cea educativ-didactică ale profesorului, întrucât acestea atenționează asupra nevoii unei proiectări de obiective care să ia în considerație competențele reale (deținute de elevi, nu doar proiectate). Or în Republica Moldova, la a III-a ediție a curricula disciplinare (2010), obiectivele au fost eliminate, acestea fiind înlocuite, așa cum afirmam mai sus, cu inexistentele în sistemul categoriilor științifice „subcompetențe" și, ceva mai nou (2020), cu „unități de competențe", făcând proiectarea curriculară și cea didactică lipsite de orice logică științifică și proiectând astfel, în loc de rezultate școlare pozitive, eșecul educațional. Impuse practicii educaționale prin canale oficiale (aprobarea curricula de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării) și neoficiale (publicații ale unor autori de curriculum), respectivele erori au depășit cadrul proiectiv și au invadat mediul educațional, producând confuzii și nedumeriri în mediul profesorilor școlari. În consecință, a scăzut catastrofal și nivelul de performanță, implicit, de comunicare corectă al elevilor, studenților,

vorbitorilor moldoveni. Această stare de lucru a fost determinată și de conținuturile curriculare. Ne vom referi, doar la câteva stipulate de curriculumul disciplinar pentru clasa a IX-a. Conform acestui document reglator, la sfârșitul clasei a IX-a, elevii „vor putea utiliza limba ca sistem și norme lingvistice (lexicale, fonetice, gramaticale, semantice) în realizarea actelor comunicative" (*Curriculum V-IX* 2020). S-ar părea un obiectiv plauzibil și important. Nu însă și conținuturile propuse. De exemplu, în cadrul studierii unității de conținut „Ortografia și punctuația", elevii urmează să asimileze „scrierea cuvintelor cu literă mică sau mare" (amintim că e vorba de clasa a IX-a), să cunoască normele de punctuație în fraza cu propoziții subordonate, anacolutul (o temă ce nu este reflectată în „Activități și produse de învățare"). Celelalte unități de conținut („Lexicul", „Morfologia", „Sintaxa") le solicită activități de identificare a părților de vorbire, a propozițiilor în frază, a elementelor de limbă în textele artistice, de reprezentare grafică a relației dintre propoziții, de utilizare a terminologiei lingvistice, a diverselor resurse informaționale și comunicaționale pentru corectitudine și autocontrol, de comentariu al ortogramelor (a căror ortograme?) și al semnelor de punctuație (*Curriculum V-IX* 2020: 39-44). După cum lesne se poate observa, aceste conținuturi nu satisfac nici pe departe formarea vorbitorului cult. Împreună cu activitățile și produsele de învățare (ediția 2020 a curriculumului), ele lasă impresia că acesta a rămas ancorat încă în anii 70-80 ai secolului trecut. Or actualizarea unui curriculum disciplinar (însuși termenul „actualizare" denotă acest fapt) trebuie să se facă ținându-se cont de problemele de comunicare atestate în momentul elaborării documentului respectiv. Cât privește sintaxa limbii, de exemplu, dincolo de cunoștințele teoretice propuse pentru a fi asimilate de elevi, dincolo de abilitățile lor de a identifica tipurile de propoziții în frază, de a analiza raporturile ce se stabilesc între ele (coordonare, subordonare), important rămâne aspectul funcțional al limbii. În prezent, foarte mulți vorbitori (mass-media având un impact negativ deosebit asupra acestora) comit greșeli ce constau în exprimarea unor pretinse raporturi adversative („Pe scenă au evoluat mai multe formații artistice din țară, dar și de peste hotare"), de coordonare copulativă („Cadrele de conducere, cât și angajații au discutat…"), disjunctivă („Fie că au părinții alături sau că aceștia sunt plecați peste hotare, unii copii au probleme de comportament"), a unor false relații de subordonare completivă indirectă („Ce părere aveți că

parlamentarii noștri nu pot alege președintele?"), de cauzalitate („Multe procese se pierd la CEDO datorită incompetenței judecătorilor moldoveni"), condițională („Tu ai dreptul la ajutor de protecție, dacă ești învinuit de încălcarea legii" – Art. 40 din versiunea simplificată a Convenției ONU cu privire la Drepturile Copilului), concesivă („Am învățat toate temele, dar totuși trebuie să mai repet") etc. Nu mai puține erori sunt atestate astăzi privind utilizarea arbitrară a unor prepoziții („S-a ciocnit cu o altă mașină") și/sau omisiunea acestora („Au fost alocate 70 milioane lei"), acordul la unele pronume relative („Cine sunt responsabili pentru…") și nehotărâte („Fiecare dintre noi avem prieteni"), la numerale („doisprezece mii de membri") etc. Tocmai aceste conținuturi lipsesc din curriculumul actualizat. Posibilul argument că în procesul predării unei sau altei teme stipulate de curriculum, profesorul ar putea să abordeze aceste erori de comunicare nu este viabil din simplul motiv că între „ar putea" și „trebuie", mai ales în cazul unui document reglator, există o mare diferență.

Raportate la varianta de curriculum din 1997, ediția a III-a din 2010 și cea din 2020 (ambele pentru treapta liceală) sunt private de conceptul „educație lingvistică", autorii insistând pe „cultura comunicării", care, conform opiniei lor, „vizează un sistem de competențe specifice pentru a realiza un larg spectru de acte comunicative, aparținând diferitor stiluri funcționale, în conformitate cu normele limbii române literare, în varianta scrisă și orală" (*Curriculum X-XII* 2010: 4) (pentru comparație: „Educația lingvistică – formarea unor vorbitori culți ai limbii materne – române și a premiselor pentru cunoaștere și comunicare în orice domeniu al vieții umane" (*Curriculum V-IX* 2010: 5)). În disonanță, de pildă, cu conținuturile prevăzute pentru clasa a X-a (indicatorii unei comunicări corecte, modalitățile de evitare a greșelilor de stil, sursele lexicografice de documentare pentru o comunicare adecvată și pentru evitarea greșelilor de exprimare, tipurile de dicționare și utilizarea lor (variantele electronice), cuvintele din sistemul gramatical al limbii (?), formele și sensurile gramaticale ale acestora, particularitățile de limbaj (conotative) ale stilului literaturii artistice, principiile ortografice, stilurile funcționale, normele ortografice și punctuaționale ale limbii române (Care? Toate?), ortografia numelor proprii), activitățile de învățare stipulate (identificarea informației în sursele adecvate, procesarea ei, consultarea dicționarelor, explicarea termenilor, elaborarea structurii unui

text, explicarea ortogramelor/punctogramelor, colectarea de greşeli atestate pe panouri, în mass-media – (*Curriculum X-XII* 2010: 22-25) sunt mai mult decât nesemnificative. Aceeaşi stare de lucruri o găsim şi în curriculumul disciplinar pentru clasa a XI-a. La finele anului, un elev cu o pretinsă cultură a comunicării va trebui să construiască şi să redacteze un text, să utilizeze reţeaua Internet pentru informare şi documentare, să-şi formeze stilul intelectual personal (?), să cunoască mijloacele nonverbale de comunicare, specificul gramatical al diverselor tipuri de comunicare (descriere, naraţiune, dialog), seriile derivative în textul artistic, expresiile frazeologice, internaţionale, intraductibile (*Ibidem*). Irelevante, aceste conţinuturi şi, la rândul lor, activităţile propuse, nici pe departe nu satisfac obiectivul-cadru – formarea culturii comunicării. Conştientizarea situaţiei lingvistice actuale, determinarea direcţiei/direcţiilor de formare a vorbitorului cult, organizarea prin conţinuturi concrete, utilitare, adecvate a influenţei în interesul atingerii scopului urmărit sunt câţiva dintre factorii care urmau/ar trebui luaţi în consideraţie în tentativa de formare a vorbitorului cult.

Cu acest „vast bagaj" de cunoştinţe, de „competenţe" de comunicare, ajunşi în instituţiile superioare de învăţământ, foştii elevi se confruntă cu o altă problemă: lipsa din planurile de învăţământ, cel puţin, pentru domeniul umanistic, a unor cursuri privind cultura comunicării. Replica şefilor de departamente/catedre este una şi aceeaşi: „Au studiat în şcoală limba română şi nu e nevoie să o mai studieze şi la facultate".

Este ştiut faptul că mass-media reprezintă o forţă primordială în formarea/influenţarea maselor, având un rol deosebit în viaţa socială. Printre multiplele funcţii ale ei, cum ar fi informarea, manipularea, formarea opiniei publice, interpretarea, se numără şi cea de educare/culturalizare a maselor, prin aceasta din urmă înţelegându-se cultivarea valorilor, promovarea anumitor modele culturale, care să contribuie la formarea gândirii şi a culturii lingvistice a indivizilor, mai ales a tinerilor. În acest sens, M. Coman, scoţând în evidenţă impactul mass-mediei asupra vorbitorilor, afirma următoarele: „În prezent, prin conţinuturile distribuite de mass-media, circulă şi se fixează normele de comportament ale unei societăţi" (Coman 1999: 99). Totuşi, cu părere de rău, nu de puţine ori ne pomenim surprinşi de exprimări agramate şi/sau bizare, propagate de mijloacele de comunicare în masă. Este suficient să accesăm aproape

orice portal de ştiri ca să ne convingem de „corectitudinea" gramaticală a ştirii. Iată un exemplu, luat aleatoriu: „Ministerul Finanţelor a asigurat onorarea tuturor angajamentelor de plată pentru lunile ianuarie-iunie a anului curent, toate plăţile fiind finanţate integral. Conform Legii finanţelor publice şi responsabilităţii bugetar-fiscale nr.181/2014 prioritar sunt onorarea obligaţiunilor de deservire a datoriei de stat externă şi internă, precum şi achitarea salariilor, pensiilor şi prestaţiilor sociale" (*Unimedia*).

Pentru a găsi o explicaţie a acestor exprimări certate cu norma literară, am analizat câteva planuri de studii de la facultatea de Jurnalism a Universităţii de Stat din Moldova. Astfel, Planul de învăţământ pentru ciclu I, studii superioare de licenţă, specialitatea „Jurnalism", aprobat pe 31 martie, 2014 (*Plan 1*) nu conţine niciun curs privind corectitudinea comunicării orale şi/sau scrise. În schimb, pentru studierea limbii străine, conform planului respectiv, în anul I sunt prevăzute 150 de ore (90 – sem. I + 60 – sem. II). Într-un alt plan de învăţământ de la aceeaşi facultate, ciclul I, licenţă, specialitatea „Jurnalism şi procese mediatice", aprobat pe 30 august, 2017 (*Plan 2*), este inclus cursul „Stilistica şi cultura comunicării" (anul 2, sem. 3), cu 60 de ore contact direct (acelaşi număr de ore este prevăzut şi pentru studierea limbii străine). Cu statut de curs facultativ (la liberă alegere), studenţilor li se propune „Comunicare şi corespondenţă în limba română" (60 de ore practice). Suntem tentaţi să credem că acest curs este mai mult formal, deoarece el nu se mai regăseşte în „Matricea dintre competenţele profesionale şi transversale şi unităţile de curs/ modulele incluse în planul de învăţământ" (*Idem:* 9-10). Lipsa unor cursuri/discipline de formare a culturii comunicării la viitorii jurnalişti este justificată şi de scopul formării specialistului în cadrul domeniului „Jurnalism de informare": „ …a asigura suficiente cunoştinţe teoretico-practice şi de a cultiva deprinderi şi aptitudini de realizare a produselor mediatice întru satisfacerea necesităţilor informaţionale ale societăţii; asigurarea dreptului cetăţeanului la informaţie, promovarea pluralismului de opinii, circulaţia nestingherită a ideilor, concepţiilor, teoriilor, crearea unui mediu favorabil pentru controlul din partea comunităţii a activităţii autorităţilor publice…" (*Idem:* 8). Deci, urmărind formarea specialistului care să „deţină informaţie veridică, actuală, completă şi obiectivă privind faptele, evenimentele şi fenomenele sociale din sfera

locală, națională și internațională" (*Ibidem*), alcătuitorii respectivului plan nici nu și-au pus măcar întrebarea cu privire la corectitudinea, din punct de vedere gramatical, a scrierii/ transmiterii informației. Aceeași situație se înregistrează și în planul de învățământ (2017) pentru specialitatea „Comunicare și relații publice" (*Plan 3*).

Amintim că în anii '90 ai secolului trecut, studiul limbii române se realiza, practic, la toate facultățile cu profil umanist, insistându-se, în mare parte, pe cunoașterea terminologiei de specialitate, pe corectitudinea exprimării orale și scrise. Chiar în trista perioadă sovietică, pregătirea jurnaliștilor, ca viitori purtători de limbă literară (excludem clișeele și modelele rusești impuse de normele moldovenești), în cadrul Facultății de Jurnalism, se realiza pe parcursul a patru ani, disciplina *Limba română* având statutul de fundamentală. Era și firesc ca absolvenții acestei facultăți, dacă nu *in corpore* (nu este grădină fără uscături), cel puțin majoritatea să cunoască normele impuse și să se exprime corect atât oral, cât și în scris.

Toată lumea cunoaște limbajul infect al politicienilor, juriștilor, economiștilor, tehnicienilor etc. Îndemnurile parlamentarilor „Dați să precăutăm", „Dați să ne apreciem" au devenit proverbiale. Cu certitudine, ne-dorința fiecăruia de „a săpa în miezul limbii", vorba lui G. Vieru, este sinonimă cu „lenea e cucoană mare". Dar și în acest caz problema trebuie căutată în modul de pregătire la facultăți a specialiștilor. De unde să cunoască, de exemplu, juriștii (cu excepția că fiecare în parte va dori acest lucru) terminologia, modul de exprimare corectă, specifice domeniului, dacă în Planul de studii al Facultății de Drept, USM, ciclul licență, specialitatea „Drept", aprobat în mai, 2020 și coordonat cu MECC la 3 iunie 2020 (*Plan 4*) nu figurează vreun curs de limba română în cadrul căruia să fie predată și însușită terminologia de specialitate? În schimb, studenților li se oferă 60 de ore de limbă străină, 60 de ore de filozofie, 15 ore de educație fizică etc. Întrebarea este firească: „Facultatea pregătește specialiști în domeniul dreptului pentru ca ei să comunice, în primul rând, într-o limbă străină sau în cea de stat?". Absurdități la tot pasul. Și în toate planurile de studii. Și mult orgoliu al celora care le alcătuiesc și le aprobă. Chiar excesiv de mult, conjugat cu o indiferență totală față de destinul limbii române, în primul rând, a factorilor de decizie. Într-un cuvânt, lipsă de patriotism, căci „e o datorie patriotică să ne vorbim lim-

ba corect" (Grigore Vieru). Și pentru a nu ne fi rușine în continuare de exprimările anoste din ședințele parlamentului, guvernului, de judecată, din știrile transmise de jurnaliști etc., e stringentă nevoie ca demnitarii de stat, diriguitorii instituțiilor de învățământ să conștientizeze că „pasărea pre limba ei piere".

Referințe bibliografice

Coman 1999 = M. Coman, *Introducere în sistemul mass-media,* Iași, Polirom, 1999

Curriculum V-IX 2010 = Limba și literatura română. Curriculum pentru clasele a V-a – IX-a, Chișinău, 2010. (Disponibil: https://rb.gy/fdlaew)

Curriculum V-IX 2020 = Limba și literatura română. Clasele a V-a – IX-a. Curriculum disciplinar, Chișinău, 2020. (Disponibil: https://rb.gy/vmna7w)

Curriculum X-XII 2010 = Limba și literatura română. Curriculum pentru clasele a X-a – XII-a, Chișinău, Știința, 2010. (Disponibil: https://rb.gy/7rzjvq)

Curriculum X-XII 2020 = Limba și literatura română. Clasele a X-a – XII-a. Curriculum disciplinar, Chișinău, 2020. (Disponibil: https://rb.gy/ai3xfx)

Declarația de Independență = Declarația de Independență a Republicii Moldova. (Disponibil: https://rb.gy/it5nmg)

Pâslaru 2013 = Vl. Pâslaru, *Dimensiuni pedagogice ale cultivării limbii române în Republica Moldova.* În: „Limba Română" (Chișinău), 2013, nr. 3, p. 135-142

Plan 1 = Plan de învățământ pentru ciclu I, studii superioare de licență, specialitatea „Jurnalism". (Disponibil: https://cutt.ly/CmcLiOT)

Plan 2 = Plan de învățământ pentru ciclu I – studii superioare de licență, specialitatea „Jurnalism și procese mediatice. (Disponibil: https://rb.gy/d99yyk)

Plan 3 = Plan de învățământ pentru ciclu I, studii superioare de licență, specialitatea „Comunicare și relații publice". (Disponibil: https://rb.gy/g2vbph)

Plan 4 = Plan de învățământ pentru ciclu I – studii superioare de licență, specialitatea „Drept". (Disponibil: https://rb.gy/n3tw0z)

Unimedia = Unimedia, 6 iulie, 2021. (Disponibil: https://cutt.ly/7mc1xqh)